

## حق نسخه‌برداری کتابخانه‌ها در ایران و فرانسه و تعدی از آن با نگاهی بر آیین‌نامه حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس

مسعود اخوان فرد؛ حمید صفرزاده<sup>۱</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۴/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۱/۳۰

**چکیده:** درحالی‌که تهیه رونوشت از آثار فکری توسط کتابخانه‌های عمومی با هدف نگهداری و حفاظت از این آثار به‌عنوان یکی از استثنائات حق نشر و تکثیر در قوانین مرتبط با مالکیت فکری ایران مغفول واقع شده بود، «آیین‌نامه حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس» که در دی‌ماه ۱۳۹۷ در روزنامه رسمی منتشر گردید، به‌عنوان نخستین مقرر در نظام حقوقی کشورمان نسخه‌برداری با هدف مذکور را تحت شرایطی خاص و به‌صورت نسخه‌برداری الکترونیکی توسط دستگاه‌های اجرایی و نهادهای وابسته به آن‌ها نظیر نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور الزامی دانسته و حتی رونوشت اسناد تهیه شده را در حکم اسناد طبقه‌بندی شده قرار داده است. کتابخانه‌های عمومی فرانسه نیز به‌موجب قانون مالکیت فکری این کشور (اصلاحیه سپتامبر ۲۰۱۸) با مقاصد همچون حفاظت از آثار علمی، قادر به تهیه رونوشت از آثار مذکور هستند. شایان ذکر است حق نسخه‌برداری کتابخانه‌ها در هر دو کشور مورد مطالعه، شرایط خاصی داشته و نظر به جرم‌انگاری عدم رعایت ضوابط جواز نسخه‌برداری در این نظام‌های حقوقی، مواردی چون عدم رعایت کمیت قانونی در نسخه‌برداری و یا تهیه رونوشت با اهداف سوداگرانه توسط کتابداران می‌تواند مسئولیت کیفری مباشر، کتابخانه و یا هر دو را به‌صورت همزمان در پی داشته باشد. روش این پژوهش، توصیفی - تحلیلی و هدف اصلی از آن، تبیین حقوقی امکان نسخه‌برداری از آثار توسط کتابخانه‌ها و بررسی نحوه ایجاد مسئولیت کیفری برای این اشخاص حقوقی در صورت تعدی از این حق است.

**واژگان اصلی:** حق نشر و تکثیر، قانون مالکیت فکری فرانسه، مسئولیت کیفری، دفاع مقدس.

۱. دکترای حقوق بین‌الملل، عضو وابسته پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس شهید سپهبد پاسدار حاج قاسم سلیمانی، تهران، ایران  
mfardlaw@yahoo.com

۲. کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران (نویسنده مسئول)  
h.safarzadeh1992@gmail.com

## مقدمه

یکی از راه‌های تضمین امکان بهره‌برداری بلند مدت از کتب، اسناد و سایر نوشته‌ها، نسخه‌برداری است. تهیه رونوشت از برخی از آثار مکتوب همچون کتب، رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها با وجود مزایایی که دارد، در تعارض با حقوق مادی پدیدآورنده اثر است و وی را از استیفای کامل حق از اثر خویش محروم می‌سازد؛ زیرا، حق تکثیر و انتشار<sup>۱</sup> به‌عنوان یکی از مصادیق جنبه مادی حقوق مالکیت فکری، حق نسخه‌برداری از آثار را برای پدیدآورنده اثر به‌صورت انحصاری می‌داند. براساس حق مذکور انتقال یک نسخه از اثر اصیل به دیگری، ملازمه با انتقال حق نشر به وی نداشته و خریدار به‌موجب عقد، صرفاً مالک یک مال مادی به حساب می‌آید؛ مگر اینکه حق نشر و تکثیر نیز به‌موجب قرارداد واگذار شود (حکمت‌نیا، ۱۳۸۳). حق تکثیر در ماده ۵ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ایران موردشناسایی قانون‌گذار قرار گرفته است. در ماده ۱-۱۲۲ L قانون مالکیت فکری فرانسه نیز آمده است: «حق بهره‌برداری [از اثر] که متعلق به پدیدآورنده بوده، باید دربرگیرنده حق اجرا و حق انتشار باشد<sup>۲</sup>». با این حال در هر دو نظام حقوقی در برخی از موارد خاص و به‌صورت استثنایی به‌دلیل اولویت‌داشتن نفع عمومی نسبت به نفع شخصی پدیدآورنده، امکان نسخه‌برداری پیش‌بینی شده است. یکی از این استثنائات، جواز نسخه‌برداری توسط کتابخانه‌ها تحت شرایط قانونی است. با این وجود، به‌دلیل مقیدبودن این حق برای کتابخانه‌ها، در صورتی‌که در استفاده از آن تعدی شود، می‌تواند مسئولیت کیفری این اشخاص حقوقی را در پی داشته باشد. باید افزود مقامات قضایی می‌توانند در صورت درخواست شاکی به ضرر و زیان ناشی از جرم نیز رسیدگی نمایند که البته نسبت به این موضوع، امکان اعمال طرق مسالمت‌آمیز حل و فصل اختلافات نظیر میانجیگری و سازش نیز فراهم است (Wechs Hatanaka, 2018).

حفظ و نگهداری کتب و اسناد دفاع مقدس در میان سایر اسناد دارای اهمیت زیادی بوده و در انتقال فرهنگ دفاع مقدس به نسل‌های بعدی نقش بی‌بدیلی را ایفا می‌نماید.

1 . Droit de reproduction

2 . Le droit d'exploitation appartenant à l'auteur comprend le droit de représentation et le droit de reproduction.

بدین‌شرح که رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران، برداشتن گام‌های استوار در آینده را مشروط به شناخت صحیح گذشته و عبرت‌پذیری از حوادث تاریخی دانسته‌اند. در میان این رخدادها، دفاع مقدس در قالب یک فرهنگ پویا می‌تواند به‌عنوان الگوی مناسبی برای آینده کشور و برپایی تمدن نوین اسلامی مورد استفاده قرار گیرد. در این راستا، باید ابزارهای سازنده فرهنگ دفاع مقدس از قبیل کتب تخصصی، وصیت‌نامه‌ها، دست‌نوشته‌ها، اسناد شفاهی و نظایر آن به شیوه‌های مناسبی گردآوری شده و نسخه‌ای از این آثار در اماکن مشخصی موردحفاظت قرار گیرد تا از اتلاف آن احتراز شده و از دسترس علاقه‌مندان خارج نشود. به‌همین خاطر «آیین‌نامه حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس» در دی‌ماه سال ۱۳۹۷ در روزنامه رسمی به چاپ رسید. آیین‌نامه مذکور باهدف حفظ و نگهداری از اسناد دفاع مقدس و یکنواخت‌سازی فرایند مدیریت این اسناد مبادرت به تجویز امکان نسخه‌برداری الکترونیک از اسناد این حوزه نموده است.

درخصوص رابطه میان حق نسخه‌برداری توسط کتابخانه‌ها با آیین‌نامه حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس باید گفت که تا قبل از تصویب این آیین‌نامه، تهیه رونوشت از آثار علمی توسط کتابخانه‌ها در راستای حفاظت و نگهداری از این آثار در نظام حقوقی کشورمان بر خلاف نظام حقوقی کشور فرانسه مغایر با قوانین حوزه مالکیت فکری تلقی می‌شود. آیین‌نامه مذکور، نخستین قانونی (به معنای اعم کلمه) به حساب می‌آید که دایره استثنائات حاکم بر حقوق انحصاری پدیدآورنده یک اثر فکری را توسعه بخشیده و نسخه‌برداری با هدف نگهداری و حفاظت از آثار را توسط نهادهایی همچون کتابخانه‌های عمومی در ایران پیش‌بینی نموده است.

هدف اصلی از این پژوهش، تبیین حقوقی امکان نسخه‌برداری از آثار توسط کتابخانه‌ها و بررسی نحوه ایجاد مسئولیت کیفی برای این اشخاص حقوقی در صورت تعدی از این حق است. مطالعه تطبیقی نسخه‌برداری از اسناد توسط کتابداران در حقوق ایران و فرانسه و همچنین نگاهی بر آیین‌نامه حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس از دیگر اهداف این مقاله است.

پرسش‌های اصلی و فرعی پژوهش عبارت است از اینکه آیا امکان نسخه‌برداری از آثار مکتوب توسط کتابخانه‌ها در حقوق ایران و فرانسه پیش‌بینی شده و در صورت مثبت‌بودن

پاسخ چه شرایط قانونی برای فراهم‌شدن این امر لازم است؟ آیا تعدی از حق نسخه‌برداری توسط کتابخانه‌ها در قوانین موضوعه این دو کشور جرم‌انگاری شده است؟ آیین‌نامه جدید حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس در رابطه با نسخه‌برداری از آثار چه احکامی را مقرر نموده است؟

بایستی در نظر داشت که امکان نسخه‌برداری از آثار توسط برخی از اشخاص حقوقی در قوانین موضوعه ایران و فرانسه پیش‌بینی شده و کتابخانه‌هایی که واجد اوصافی نظیر عمومی بودن بوده، از این حق برخوردار هستند. به موجب قوانین فعلی نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه، تعدی از حق نسخه‌برداری توسط کتابداران و سایر کارکنان کتابخانه‌ها جرم تلقی شده که البته با احراز شرایط قانونی، علاوه بر مباشر جرم، مسئولیت کیفری کتابخانه‌ها را نیز در پی خواهد داشت. آیین‌نامه حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس نیز در رابطه با نسخه‌برداری، احکام خاصی مانند لزوم نسخه‌برداری الکترونیک از آثار این حوزه توسط دستگاه‌های اجرایی و نهادهای وابسته به آن‌ها همچون نهاد کتابخانه‌های عمومی را بیان نموده است.

### پیشینه پژوهش

در رابطه با پیشینه پژوهش باید گفت کروس<sup>۱</sup> (۲۰۱۷) در کتاب «مطالعه محدودیت‌ها و استثنائات کپی‌رایت برای کتابخانه‌ها و بایگانی‌ها» که در پایگاه اینترنتی سازمان جهانی مالکیت فکری<sup>۲</sup> بارگذاری شده، استثنائات مذکور در قوانین مالکیت فکری کشورهای متعدد همچون ایران و فرانسه نسبت به کتابداران را بیان کرده است. این اثر صرفاً مبادرت به بیان قوانین موضوعه کشورهای نامبرده و از مقایسه تطبیقی آنان با یکدیگر و تحلیل داده‌ها استنکاف نموده است. در حالی که متمرکز بودن دامنه بررسی تطبیقی این مقاله بر دو کشور ایران و فرانسه و همچنین جنبه تحلیلی آن، این دو اثر را از یکدیگر متمایز گردانده است.

در پژوهش مرتبط دیگری با عنوان «بررسی تطبیقی قوانین و مقررات ایران با مفاد موافقت‌نامه تریپس در زمینه حق نسخه‌برداری و حقوق مرتبط» که در نشریه مطالعات فرهنگ

1. Crews

2. wipo (world intellectual property organization)

در سال ۱۳۹۲ منتشر شده، وحید بزرگی قوانین و مقررات ایران را با احکام موافقت‌نامهٔ تریپس در زمینهٔ حق نسخه‌برداری مقایسه نموده است و به مغایرت‌هایی در مورد آثار مورد حمایت، مدت حمایت و محدودیت‌ها اشاره می‌کند. از آنجاکه این اثر به مطالعهٔ تطبیقی با قانون فرانسه پرداخته و همچنین با حوزهٔ دفاع مقدس نیز بیگانه است، با این پژوهش همپوشانی جزئی دارد.

در مقالهٔ دیگری با عنوان «مطالعهٔ تطبیقی نسخه‌برداری از آثار ادبی و هنری توسط کتابخانه‌ها» که در فصلنامهٔ کتابداری و اطلاع‌رسانی ارائه شده، قبولی و همکاران (۱۳۹۲) پس از بیان لزوم استثناسدن کتابخانه‌ها از احکام حقوق مادی مؤلف، به بررسی تطبیقی نسخه‌برداری در نظام‌های حقوقی کشورهای مختلفی چون انگلستان، فرانسه، آلمان، آمریکا، کانادا، لبنان، قطر، اوکراین، لبنان پرداخته‌اند. از آنجاکه مباحث نسخه‌برداری از آثار حوزهٔ دفاع مقدس و همچنین آیین‌نامهٔ جدید حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس در قلمرو موضوعی این مقاله جای ندارد، با این پژوهش تفاوت دارد. علاوه بر این مباحث تطبیقی، این پژوهش بر دو کشور ایران و فرانسه متمرکز می‌شود و سعی دارد تا به ضمانت اجراهای کیفری مذکور در قانون مالکیت فکری فرانسه (اصلاحیهٔ ۲۰۱۸) و همچنین قانون جزای این کشور نیز پرداخته که از دیگر وجوه افتراق دو مقاله تلقی می‌شود.

## روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش به صورت توصیفی - تحلیلی بوده و گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و به شیوهٔ فیش‌برداری و بهره‌گیری از کتب و مقالات فارسی، انگلیسی و فرانسوی صورت می‌پذیرد. همچنین، از پایگاه‌های اینترنتی معتبر مانند سازمان جهانی مالکیت فکری و نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور استفاده شده است.

## بحث و یافته‌ها

### ۱. کتابخانه‌ها از حیث منشأ پیدایش

در نظام حقوقی ایران و فرانسه، تمامی کتابخانه‌ها قادر به نسخه‌برداری از آثار مورد حمایت قانون‌گذاران نبوده و این امکان صرفاً در اختیار برخی از این اشخاص حقوقی

قرار داده شده است. در این راستا، ماده ۸ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ایران، کتابخانه‌های عمومی و مؤسسات جمع‌آوری نشریات و مؤسسات علمی و آموزشی را که به صورت غیرانتفاعی اداره می‌شوند، مجاز به نسخه‌برداری از آثار مورد حمایت آن قانون می‌داند. به موجب بند هشتم ماده ۵\_۱۲۲ L قانون مالکیت فکری فرانسه (اصلاحیه سپتامبر ۲۰۱۸) نیز، صرفاً کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مراکز اسناد غیرانتفاعی که در دسترس عموم بوده، به عنوان اشخاص حقوقی صالح برای این فعل معرفی شده‌اند. به موجب تعریفی که سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد<sup>۱</sup> و همچنین فدراسیون بین‌المللی انجمن‌های کتابخانه‌ها و پژوهشگاه‌ها<sup>۲</sup> ارایه نموده‌اند، «کتابخانه عمومی، سازمانی است که توسط برخی از نهادهای عمومی خواه محلی، منطقه‌ای، ملی و یا نظایر آن تأسیس، حمایت و تأمین مالی شده و دسترسی به دانش، اطلاعات و آثار تخیلی را به واسطه دامنه‌ای از منابع و خدمات فراهم می‌کند و برای تمامی اعضای جامعه فارغ از نژاد، ملیت، سن، جنس، مذهب، زبان، معلولیت، وضعیت اقتصادی، استخدامی و دستاورد علمی به صورت برابر فراهم است»<sup>۳</sup> (Gill, 2001).

در نظام حقوقی ایران نیز، کتابخانه عمومی تعریف شده است. به موجب ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون تأسیس و نحوه اداره کتابخانه‌های عمومی کشور، «کتابخانه‌های عمومی، نهادی فرهنگی است که با مجموعه‌ای منظم از منابع مکتوب و مضبوط در اشکال مختلف به منظور برآورده ساختن نیازهای اطلاعاتی، علمی، پژوهشی، آموزشی، تفریحی و غنی‌سازی اوقات فراغت عموم افراد جامعه قطع نظر از سن، نژاد، جنسیت، مذهب، ملیت، زبان یا موقعیت اجتماعی آنها به ارایه خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌پردازد». اگرچه در تعریف مذکور

1. des bibliothèques accessibles au public... des musées... des services d'archives, sous réserve que ceux-ci ne recherchent aucun avantage économique ou commercial.
2. UNESCO
3. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)
4. A public library is an organization established, supported and funded by the community, either through local, regional or national government or through some other form of community organization. It provides access to knowledge, information and works of the imagination through a range of resources and services and is equally available to all members of the community regardless of race, nationality, age, gender, religion, language, disability, economic and employment status and educational attainment.

برخلاف تعریف ارائه‌شده از سوی یونسکو به حمایت مالی دولت اشاره نشده؛ با این حال، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور به‌عنوان یک نهاد عمومی غیردولتی همواره سهم مشخصی از بودجهٔ کشور را به خود اختصاص می‌دهد.

## ۲. ماهیت و شرایط آثار قابل نسخه‌برداری توسط کتابخانه‌ها

در قوانین مالکیت فکری برخی از کشورها نسبت به ماهیت و شرایط آثار قابل نسخه‌برداری، قواعدی وضع شده است. به‌عنوان مثال، در کشور جمهوری مقدونیه نسخه‌برداری از نرم‌افزارهای رایانه‌ای برخلاف کتب توسط کتابخانه‌ها امکان‌پذیر نیست (Crews J.D, 2017). در نظام حقوقی ایران، مقنن این حق را در اختیار کتابخانه‌ها قرار داده تا بتوانند از تمام آثار موردحمایت قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان نسخه‌برداری نموده و محدودیتی مانند برخی از کشورها در این زمینه قائل نشده است. در نظام حقوقی فرانسه نیز، اگرچه تا سال‌های اخیر همانند ایران، اختیار کتابخانه‌ها در نسخه‌برداری از حیث ماهیت و شرایط آثار، عام و مطلق بود؛ اما در اصلاحات جدید، محدودیتی در این خصوص وضع شده است. به‌موجب ماده ۱۳۴ قانون مالکیت فکری فرانسه، صرفاً کتابخانهٔ ملی این کشور قادر است تا در خصوص کتاب‌هایی که پیش از ژانویهٔ سال ۲۰۰۱ میلادی به چاپ رسیده و اکنون در قالب نسخهٔ الکترونیک یا چاپی در بازار یافت نمی‌شوند، مبادرت به تهیهٔ نسخهٔ الکترونیک از آن نماید (Crews J.D, 2017). از این رو، اختیارات مطلق کتابخانه‌های فرانسوی در رابطه با این بخش از کتب قدیمی تخصیص زده شده و نسخه‌برداری از این کتب صرفاً در اختیار کتابخانهٔ ملی این کشور نهاده شده است.

در خصوص سایر محدودیت‌های نسخه‌برداری توسط کتابخانه‌ها و شرایط آثار قابل نسخه‌برداری باید افزود، در برخی از کشورها نظیر تاجیکستان نیز امکان نسخه‌برداری از آثار منتشرنشده، وجود ندارد (Crews J.D, 2017). توضیح آنکه در برخی مواقع باوجود عدم‌انتشار یک اثر ممکن است نیاز به مراجعه به اثر منتشرنشده و تهیهٔ نسخه‌ای از آن حادث شود. مثالی که در این خصوص می‌توان ذکر کرد زمانی است که فردی قصد تهیهٔ اثری در

1. On entend par livre indisponible au sens du présent chapitre un livre publié en France avant le 1er janvier 2001 qui ne fait plus l'objet d'une diffusion commerciale par un éditeur et qui ne fait pas actuellement l'objet d'une publication sous une forme imprimée ou numérique.

رابطه با زندگی‌نامه دیگری دارد و در این راستا، نیازمند دسترسی و نسخه‌برداری از آثار، اسناد و دست‌نوشته‌هایی است که در کتابخانه شخصی فرد موضوع اثر نگهداری می‌شود (قبولی درافشان و همکاران، ۱۳۹۲). در حالی که، محدودیت مذکور در قوانین موضوعه هیچ یک از دو کشور ایران و فرانسه به چشم نمی‌خورد.

یکی از حقوق معنوی حاصل از پدید آوردن یک اثر فکری، حق افشای اثر<sup>۱</sup> است. از آنجاکه رایه یک اثر به بازار با شخصیت پدیدآورنده آن مرتبط بوده، حق تصمیم‌گیری در رابطه با انتشار و عرضه اثر در انحصار وی است (محسنی و قبولی درافشان، ۱۳۹۴). این حق، بیانگر آن است که صرفاً، شخصی که اثر فکری، حاصل تراوشات ذهنی وی بوده، می‌تواند در رابطه با عرضه و عدم عرضه اثر و همچنین، جزئیات این امر شامل زمان، مکان و نحوه افشای اثر تصمیم‌گیری نماید و هیچکس نمی‌تواند وی را ملزم به هر یک از این موارد نماید. از نظر زمان تکوین مصادیق گوناگون حقوق معنوی نیز، حق افشای اثر مقدم بر سایر حقوق معنوی است؛ زیرا، پس از عرضه اثر از سوی پدیدآورنده و قرارگرفتن آن در گردش اقتصادی، اثر فکری به یک مال قابل تملک تبدیل خواهد شد که خالق آن می‌تواند به واسطه آن مبادرت به اعمال سایر حقوق مادی و معنوی خویش نماید (کلمبه، ۱۳۸۵).

در رابطه با حق پیشتر گفته‌شده در صدر ماده ۲\_۱۲۱ L قانون مالکیت فکری فرانسه آمده است: «نویسنده به‌تنهایی این حق را دارد که اثر خود را افشا نماید... او باید شیوه افشا و شرایط آن را معین نماید»<sup>۲</sup>. حق افشا در واقع دربرگیرنده این حق برای نویسنده بوده که اگر وی به هر دلیل اثر خود را برای عرضه و انتشار کامل نبیند، از افشای اثر خویش امتناع ورزد (Standler, 2012). در حقوق کشور ایران اگرچه نص قانونی صریحی که حق افشای اثر را پیش‌بینی کرده باشد، وجود ندارد؛ با این حال، حق مذکور از تبصره ماده ۶۵ قانون اجرای احکام مدنی قابل استنباط است؛ زیرا، ماده مزبور توقیف‌نمودن تألیفات و یا ترجمه‌های مترجمین را تا زمانی که اثر مزبور به بازار عرضه نشده و افشا نشده است، مشروط به رضایت مؤلف و یا مترجم اثر می‌داند (اصغری آقمشهدی، ۱۳۹۱). در واقع، طلبکاران به این خاطر یک

1. Droit de divulguer

2. L'auteur a seul le droit de divulguer son oeuvre... il détermine le procédé de divulgation et fixe les conditions de celle-ci.



اثر فکری را توقیف می‌کنند که با چاپ و فروش آن بتوانند طلب خود را وصول نمایند. در حالی‌که، مقنن با به‌رسمیت شناختن ضمنی حق افشا و مالکیت معنوی اثر برای پدیدآورنده، طلبکاران را از چنین فعلی بر حذر داشته است.

باتوجه به پذیرش حق افشای اثر در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه و همچنین عدم منع قوانین دو کشور نسبت به امکان نسخه‌برداری از آثار منتشرنشده باید گفت تهیه رونوشت از آثار منتشرنشده صرفاً در صورتی امکان‌پذیر است که مغایر با حق افشای اثر نباشد و اثر انتشارنیافته قابلیت ارایه به بازار را نداشته باشد.

### ۳. هدف از نسخه‌برداری توسط کتابخانه‌ها و کمیت آن

در قانون مالکیت فکری فرانسه (اصلاحیه سپتامبر ۲۰۱۸) چند هدف عمده برای نسخه‌برداری توسط کتابداران کتابخانه‌های عمومی پیش‌بینی شده که یکی از این موارد، جواز نسخه‌برداری از آثار جهت استفاده معلولین ذهنی و جسمی است. بدین‌شرح که کتابخانه‌های عمومی و همچنین اشخاص حقوقی نظیر مراکز اسناد و مراکز فرهنگی چندرسانه‌ای می‌توانند فقط باهدف مراجعه شخصی افراد خاصی که مبتلا به یک یا چند نقص فیزیکی، حرکتی، جسمی، روانی، شناختی و یا روحی هستند، مبادرت به نسخه‌برداری نمایند (بند هفتم ماده ۱۲۲\_۵ L). از این‌رو، اشخاص حقوقی مذکور در قبال مراجعینی که دارای مشکلات پیشتر بیان‌شده بوده، ملزم به رعایت حق تکثیر پدیدآوران آثار فکری نیستند و در تعارض این حق با قوانین حمایت از معلولین، اولویت با افراد دارای معلولیت است. شایان ذکر است در این رابطه، در کشور ایران نیز در دهه اخیر بخش نابینایان تعدادی از کتابخانه‌های عمومی راه‌اندازی شده و نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور نیز با تشکیل کارگروه تخصصی نابینایان در اواخر تیرماه ۱۳۹۸، گام بلندی در جهت حمایت از حقوق این قشر از جامعه برداشته است (پایگاه اطلاع‌رسانی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۹۸).

درخصوص اهداف دیگر نسخه‌برداری در قانون جدید مالکیت فکری فرانسه باید گفت به‌موجب بند هشتم ماده ۱۲۲\_۵ L این قانون، کتابخانه‌های عمومی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به‌دنبال درآمدزایی نیستند، می‌توانند به‌منظور حفاظت از آثار تحت حمایت قانون مالکیت فکری فرانسه مبادرت به نسخه‌برداری از این آثار نمایند. همچنین، در ادامه این ماده مقرر شده که نسخه‌برداری اشخاص حقوقی مذکور به‌منظور مراجعه و انجام پژوهش و یا

مطالعات خصوصی افراد در محل‌هایی نظیر کتابخانه‌ها، مراکز اسناد و یا موزه‌های عمومی مشمول قواعد حق تکثیر مؤلف نخواهد بود<sup>۱</sup>. البته، مشروط بر این‌که این عمل نیز با هدف به‌دست‌آوردن سود اقتصادی و تجاری صورت نپذیرفته باشد. به‌عنوان مثال، می‌توان به محل نگارش این اثر اشاره نمود که بخش تالار محققان کتابخانه آستان قدس رضوی است. این بخش، مخصوص مراجعینی است که مشغول انجام پروژه‌های تحقیقاتی هستند؛ از این‌رو، کتابخانه‌های فرانسوی که دارای بخش‌های تحقیقاتی مشابهی هستند، می‌توانند برای استفاده چنین مراجعینی مبادرت به نسخه‌برداری از آثار نمایند.

درخصوص هدف نهایی از نسخه‌برداری در قانون ایران باید گفت از آنجاکه موضوع ماده ۸ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، کتابخانه‌ها و مؤسسه‌های علمی و آموزشی بوده، اثر به تناسب اشخاص حقوقی مشمول این ماده می‌تواند برای مقاصد علمی و آموزشی مورد نسخه‌برداری قرار گیرد (زرکلام، ۱۳۸۷).

در رابطه با کمیت نسخه‌برداری باید گفت در هیچ یک از دو نظام حقوقی ایران و فرانسه تعداد دقیق نُسخ مجاز مورد تصریح واقع نشده که البته این سکوت قانون‌گذار را نباید حمل بر آزادی کامل کتابخانه‌های عمومی در این زمینه کرد. در همین راستا، درخصوص محدود بودن اختیار کتابخانه‌ها در فرانسه از نظریهٔ آزمون سه‌گام یا استفادهٔ منصفانه بهره گرفته می‌شود که به‌موجب آن، نسخه‌برداری نباید به منافع مشروع ناشر و پدیدآورندهٔ اثر، لطمهٔ محسوس و نامعقولی وارد آورد (قبولی‌درافشان و همکاران، ۱۳۹۲). در نظام حقوقی ایران نیز اگرچه در ماده ۸ در رابطه با کمیت مجاز برای نسخه‌برداری توسط کتابخانه‌های عمومی از قید «به میزان موردنیاز و متناسب با فعالیت خود» استفاده شده؛ عموم و اطلاق اصل چهلم قانون اساسی مقتضی آن است که نیاز کتابخانه‌ها به نسخه‌برداری به‌گونه‌ای ساماندهی شود که منجر به اضرار ناشرین و پدیدآوران آثار علمی نباشد.

۱. La reproduction d'une oeuvre et sa représentation effectuées à des fins de conservation ou destinées à préserver les conditions de sa consultation à des fins de recherche ou d'études privées par des particuliers, dans les locaux de l'établissement et sur des terminaux dédiés par des bibliothèques accessibles au public, par des musées ou par des services d'archives, sous réserve que ceux-ci ne recherchent aucun avantage économique ou commercial;

#### ۴. مسئولیت کیفری کتابخانه‌ها در پی تعدی از حق نسخه‌برداری

باتوجه به اینکه قواعد نسخه‌برداری از آثار توسط کتابخانه‌ها به‌عنوان یکی از استثنائات بعد مادی حقوق مالکیت فکری مشخص شده، باید گفت هر موردی که تعدی از مقررات پیشتر بیان‌شده تلقی شود، به‌عنوان نسخه‌برداری غیرمجاز محسوب شده و حسب‌مورد مسئولیت کیفری مباشر، کتابخانه و یا هر دو را در پی خواهد داشت. به‌عنوان مثال، می‌توان به نادیده‌انگاشتن قواعد مرتبط با کمیت نسخه‌برداری، اهداف لازم برای این کار و همچنین ماهیت و شرایط آثار قابل استنساخ اشاره نمود.

##### ۴. ۱. مسئولیت کیفری کتابخانه‌ها در حقوق فرانسه

در مادهٔ ۸\_ L۳۳۵ قانون مالکیت فکری فرانسه (اصلاحیهٔ سپتامبر ۲۰۱۸)، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی که قواعد مالکیت فکری را زیر پا می‌گذارند، مورد تصریح مقنن قرار گرفته است؛ بدیهی است، کتابخانه‌ها به‌عنوان یک شخص حقوقی نیز تحت شمول این ماده قرار می‌گیرند. در این ماده، مقرر شده که اشخاص حقوقی ممکن است مطابق شرایط پیش‌بینی‌شده در مادهٔ ۲-۱۲۱ قانون جزا، به‌لحاظ کیفری مسئول شناخته شوند. همچنین، مجازات‌های قابل اعمال نسبت به اشخاص حقوقی، جزای نقدی و مجازات‌های مذکور در مادهٔ ۳۹-۱۳۱ قانون جزا است.<sup>۱</sup> این ماده در ادامه بیان می‌کند که دادگاه قادر است اشخاص حقوقی مذکور را به جمع‌آوری اشیای تقلبی و همچنین اشیایی که در راه ارتکاب جرم مورداستفاده قرار گرفته و یا به آن اختصاص پیدا کرده، با هزینهٔ خودشان محکوم نماید. از دیگر اختیارات دادگاه در این زمینه می‌توان به امکان حکم به امحای این اشیا یا اشیای مصادره‌شده با هزینهٔ محکوم‌علیه و همچنین، تسلیم اشیای مزبور به مجنی‌علیه و متضررین از جرم اشاره نمود.

صدر مادهٔ ۸\_ L۳۳۵ قانون مالکیت فکری فرانسه، شرط ایجاد مسئولیت کیفری برای اشخاص حقوقی مذکور در آن ماده را احراز وجود شرایط مفاد مادهٔ ۲-۱۲۱ قانون مجازات

1. Les personnes morales déclarées responsables pénalement, dans les conditions prévues par l'article 121-2 du code pénal, des infractions définies aux articles L. 335-2 à L. 335-4-2 encourent, outre l'amende suivant les modalités prévues par l'article 131-38 du code pénal, les peines prévues par l'article 131-39 du même code.

نسبت به این اشخاص می‌داند. ماده ۲-۱۲۱ قانون مجازات فرانسه مقرر می‌دارد: «اشخاص حقوقی به‌استثنای دولت به تفصیلی که در مواد ۴-۱۲۱ تا ۷-۱۲۱ آمده و قوانین و مقررات پیش‌بینی نموده‌اند، به‌لحاظ کیفری مسئول جرایمی هستند که عامل یا نماینده به حساب این اشخاص مرتکب می‌شود»<sup>۱</sup>. نکته قابل‌توجه، مستثنی شدن دولت به‌عنوان یک شخص حقوقی حقوق عمومی از مقررات مسئولیت کیفری است. از آنجاکه صرف وجود خصوصیتی با‌عنوان عمومی بودن نمی‌تواند عذر موجهی برای معافیت از مسئولیت کیفری تلقی شود؛ امروزه، دکتربین حقوقی با قائل‌شدن تفکیک میان اعمال اشخاص حقوقی صرفاً اشخاص حقوقی حقوق عمومی را که در مقام اجرای اعمال حاکمیتی مبادرت به انجام وظایف خود کرده، فاقد مسئولیت کیفری قلمداد می‌نمایند (شریفی، ۱۳۹۵: ۹۰). در بند دوم ماده ۲-۱۲۱ قانون مجازات فرانسه نیز، مؤسسات عمومی که فعالیت آن‌ها امکان تفویض و اعطای نمایندگی به اشخاص دیگر را ندارد، از اصل کلی شمول قواعد مسئولیت کیفری در قبال اشخاص حقوقی تخصیص زده شده‌اند. از این‌رو، مؤسسات عمومی ملی یا منطقه‌ای که نوع فعالیت و خدماتی که انجام می‌دهند، قابل‌واگذاری به بخش‌های دیگر اعم از عمومی یا خصوصی نیست، فاقد مسئولیت کیفری هستند. اعمالی نظیر قانون‌گذاری، اداره سیاسی دولت و همچنین قضا مثال‌های بارز چنین اموری قلمداد می‌شوند (فرج‌اللهی، ۱۳۸۸: ۱۲۳). در رابطه با مؤسسات مذکور نیز همانند دولت، باید بیان کرد که زوال مسئولیت کیفری منحصر به مواردی است که این اشخاص حقوقی در راستای اعمال حاکمیتی انجام می‌دهند. در واقع، می‌توان گفت یکی از ویژگی‌های اعمال حاکمیتی، عدم‌قابلیت واگذاری اجرای آن‌ها به اشخاص حقوقی است که این خصوصیت در بند دوم ماده فوق‌الذکر مورد تصریح مقنن واقع شده است. توضیح آنکه برخی از مؤسسات عمومی علاوه بر اعمال حاکمیتی، بعضاً به اعمالی مبادرت نموده که واگذاری آن‌ها به‌موجب قرارداد امکان‌پذیرست و ذیل اعمال تصدی قرار می‌گیرد؛ بنابراین، در رابطه با اعمال مطرح‌شده درباره مؤسسات عمومی همانند دیگر اشخاص حقوقی در قبال اعمال مجرمانه خویش مسئولیت کیفری دارند و فلسفه تفکیک مذکور را باید برای احتراز از

1. Les personnes morales, à l'exclusion de l'Etat, sont responsables pénalement, selon les distinctions des articles 121-4 à 121-7, des infractions commises, pour leur compte, par leurs organes ou représentants.

تبعیض ناروا میان اشخاص حقوقی دانست (Deckert, 2011). نتیجه این می‌شود که کتابخانه‌های عمومی نظر به اینکه وظایف آن‌ها متفاوت از اعمال حاکمیتی بوده و در زمرهٔ اشخاصی قرار می‌گیرند که مبادرت به اعمال تصدی می‌نمایند، در نظام حقوقی کشور فرانسه از شمول قواعد مسئولیت کیفری مذکور در مادهٔ ۸\_ L۳۳۵ قانون مالکیت فکری مستثنی نشده‌اند.

اکنون باید دید مراد قانون‌گذار فرانسوی از عامل و نماینده در مادهٔ ۲-۱۲۱ که اعمال وی دامنگیر شخص حقوقی بوده، چه کسی است. عامل شخص حقوقی عبارت‌است از مدیران، هیأت مدیره و مجمع عمومی که به‌عنوان عامل شخص حقوقی وظایف خود را انجام می‌دهند و نمایندهٔ شخص حقوقی نیز اشخاص حقیقی هستند که به حساب او عمل می‌کنند (Marechal, 2009: 29)؛ بنابراین، درخصوص کتابخانه‌ها باید گفت اگر اشخاصی که تحت هر عنوانی در کتابخانه‌ها مشغول فعالیت هستند، فاقد عنوان نمایندگی و یا عاملیت بوده و مبادرت به نسخه‌برداری غیرمجاز نمایند، مسئولیت کیفری کتابخانه به‌عنوان شخص حقوقی قابل تصور نیست و مباشر جرم به‌تنهایی بار مسئولیت کیفری ناشی از فعل خود را به دوش خواهد کشید. درمقابل، اگر کتابداران، عاملین و دیگر کارکنان کتابخانه که نمایندهٔ این شخص حقوقی محسوب می‌شوند، به حساب کتابخانه مرتکب جرم نسخه‌برداری غیرمجاز شوند، در قبال این فعل علاوه‌بر مباشر جرم، کتابخانه نیز مسئولیت کیفری خواهد داشت.

در رابطه با ذیل مادهٔ ۲-۱۲۱ قانون جزای فرانسه که شرط مسئولیت کیفری شخص حقوقی در نظام حقوقی این کشور را ارتکاب جرم به حساب وی می‌داند، باید گفت یکی از نتایج اشتراط لزوم ارتکاب جرم به حساب شخص حقوقی عبارت از این است که جرم ارتكابی به‌منظور تأمین منافع شخص حقوقی تحقق پذیرد. از این‌رو، در نظام حقوقی فرانسه زمانی کتابخانهٔ عمومی به‌عنوان یک شخص حقوقی در اثر نسخه‌برداری غیرمجاز کارکنان خود مسئولیت کیفری پیدا می‌کند که علاوه‌بر اینکه شخصی که مبادرت به این فعل می‌نماید، به‌عنوان نمایندهٔ کتابخانه (مثل کارمندان و کتابداران کتابخانه) تلقی شود، عمل نسخه‌برداری نیز به حساب کتابخانه و در راستای تأمین منافع آن صورت پذیرد.

شایان ذکر است ذیل مادهٔ ۲-۱۲۱ قانون جزای فرانسه، اشخاص حقیقی‌ای را که مباشر جرایم مذکور در قوانین بوده‌اند، به‌واسطهٔ مسئول‌بودن اشخاص حقوقی مبرا از مسئولیت

کیفری نمی‌داند؛ زیرا، پیشرفت حقوق جزا مستلزم این است که روش‌های اعمال مجازات به صورت جامع اعمال شده تا از تکرار جرم پیشگیری شود (Raimbault, 2008) از این رو، در فرض وقوع جرم نسخه‌برداری غیرمجاز در چنین مواردی علاوه بر کتابخانه به عنوان شخص حقوقی، کارمند یا کتابدار نیز به عنوان مباشر جرم تحت تعقیب کیفری قرار خواهند گرفت.

#### ۲. ۴. مسئولیت کیفری کتابخانه‌ها در حقوق ایران

با وجود اختلاف نظر دکترین در خصوص مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی و رد آن به دلیل ناممکن بودن اسناد تقصیر به این اشخاص از سوی برخی از اندیشمندان، ماده ۱۴۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مسئولیت مذکور را به رسمیت شناخته است. در این ماده مقرر شده است: «در مسئولیت کیفری اصل بر مسئولیت شخص حقیقی بوده و شخص حقوقی در صورتی دارای مسئولیت کیفری است که نماینده قانونی شخص حقوقی به نام یا در راستای منافع آن مرتکب جرمی شود. مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی مانع مسئولیت اشخاص حقیقی مرتکب جرم نیست»؛ البته، اعمال ماده مذکور به صورت مطلق نبوده و تبصره ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی، اشخاص حقوقی دولتی و یا عمومی غیردولتی را، در مواردی که اعمال حاکمیت کرده، فاقد مسئولیت کیفری قلمداد نموده است.

از ظاهر ماده ۱۴۳ قانون مجازات اسلامی چنین استفاده می‌شود، هر شخصی که به موجب قانون یا قرارداد دارای اختیاراتی بوده و به عنوان نماینده شخص حقوقی شناخته می‌شود و در راستای جلب منفعت شخص حقوقی و یا به حساب آن جرمی مرتکب شده باشد، مشمول این ماده قرار می‌گیرد. در خصوص لفظ «منافع» که در ذیل ماده آمده نیز، باید خاطر نشان کرد که دربرگیرنده هر نوع منفعت مادی، معنوی، احتمالی و یا قطعی است (اردبیلی، ۱۳۹۳).

حال که اصل پذیرش مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قوانین موضوعه کشور ایران مشخص شده، باید مطرح کرد که در حوزه نسخه‌برداری از آثار و باتوجه به محدودیت‌های پیش‌بینی شده در قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، کتابخانه‌ها در صورت ارتکاب افعال ذیل توسط نمایندگان آن‌ها و به نام و یا در راستای منافع کتابخانه، به عنوان

1. La responsabilité pénale des personnes morales n'exclut pas celle des personnes physiques auteurs ou complices des mêmes faits, sous réserve des dispositions du quatrième alinéa de l'article 121-3.

مجرم قابل تعقیب کیفری تلقی می‌شوند:

(الف) کتابخانه‌هایی که به‌موجب تعریف ارائه‌شده در ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون تأسیس و نحوه اداره کتابخانه‌های عمومی کشور، کتابخانه عمومی تلقی نمی‌شوند و مبادرت به نسخه‌برداری با هر هدف و کمیتی نمایند.

(ب) کتابخانه‌های عمومی با مقاصدی غیر از اهداف علمی و آموزشی مبادرت به نسخه‌برداری نمایند و اهدافی چون سوداگری و کسب منافع اقتصادی برای خود را در سر پیروانند.

(ج) کتابخانه‌های عمومی در نسخه‌برداری کمیت موردتصریح مقنن را رعایت نکنند و تهیه رونوشت بیش‌از میزان موردنیاز و فاقد تناسب با فعالیت این اشخاص حقوقی به‌عمل آید.

## ۵. آیین‌نامه حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس

### ۱. ۵. فلسفه وضع آیین‌نامه

از آنجاکه در مقدمه آیین‌نامه حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس، درخصوص حفاظت و نگهداری از آثار و ارزش‌های دفاع مقدس و جلوگیری از نابودی و تحریف آن‌ها سخن به میان آمده است، فلسفه اصلی وضع آیین‌نامه را باید صیانت از حق تمامیت<sup>۱</sup> آثار حوزه دفاع مقدس و همچنین احتراز از خطر اتلاف این آثار تلقی نمود.

حق تمامیت اثر یکی از مصادیق جنبه غیرمادی حقوق مالکیت فکری است. مراد از حق تمامیت (حرمت) اثر در حوزه مالکیت فکری آن است که هیچ کس بدون اذن پدیدآورنده یک اثر، حق دخل و تصرف در محتویات اثر اعم از تحریف، تغییر و نظایر آن را نداشته و خالق اثر می‌تواند دیگران را از چنین افعالی بازدارد. از این حق می‌توان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مصادیق حقوق معنوی مالکیت فکری نام برد؛ زیرا، تحریف برخی از کتب و علوم از جمله علوم و معارف دفاع مقدس و نشر و ترویج اثر تحریف‌شده می‌تواند باعث اختلال فرهنگی در جامعه شود و حتی مردم را نسبت به این حوزه از علوم دچار سرگردانی و دوگانگی ارزشی سازد.

در نظام حقوقی فرانسه، حق تمامیت (یکپارچگی) اثر، مؤلف را قادر می‌سازد تا پایش خلاقانه بر اثر را پس از فروش آن حفظ نماید؛ به گونه‌ای که مالک جدید صرفاً می‌تواند با

1. Right of integrity

اجازه مؤلف در محتویات آن تغییرات دلخواه خود را اعمال نماید (شیخی، ۱۳۹۴). تحریف آثار فکری در رویه قضایی انگلستان نیز قابلیت تعقیب جزائی را در پی دارد و در قانون حق نشر و تکثیر، طرح‌های صنعتی و حق اختراع<sup>۱</sup> مصادیقی همچون اضافه کردن به محتوا، حذف قسمت‌هایی از آن و قلم‌گرفتگی جزئی آن به‌عنوان نقض حق تمامیت اثر شناخته شده است (حبیب‌زاده، ۱۳۹۴). با جستجو در قوانین موضوعه کشور ایران نیز، مشخص می‌شود که قانون‌گذار در قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، با صراحت این حق را به رسمیت شناخته و هرگونه تحریف در آثار موردحمایت آن قانون را جرم‌انگاری نموده است. در ماده ۱۹ آن قانون مقرر شده است: «هرگونه تغییر یا تحریف در اثرهای موردحمایت این قانون و نشر آن بدون اجازه پدیدآورنده ممنوع است».

## ۲. ۵. قلمرو شمول آیین‌نامه

بند هشتم ماده ۲ آیین‌نامه در مقام بیان قلمرو آیین‌نامه است. این بند لفظ «اسناد و مدارک دفاع مقدس» را دربرگیرنده هرگونه اسناد و آثار دیداری، شنیداری و نوشتاری، اطلاعات ثبت‌و ضبط شده اعم از نوشتاری و غیرنوشتاری و الکترونیک، وصیت‌نامه‌ها، دست‌نوشته‌ها، سخنرانی‌ها، اسناد شخصی، عکس، صوت، فیلم، اسناد شفاهی، طرح و نقشه و کالک عملیاتی و سایر حامل‌های اطلاعاتی مربوط به دفاع مقدس که قبل از شروع رسمی جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران، حین و بعد از پایان جنگ تولید یا دریافت می‌شود، دانسته است.

## ۳. ۵. جواز نسخه‌برداری از اسناد و مدارک دفاع مقدس در آیین‌نامه

تا پیش از تصویب آیین‌نامه، نسخه‌برداری از آثار به‌منظور حفاظت و نگهداری در قوانین موضوعه کشور ایران موردتصریح مقنن واقع نشده بود و به‌عقیده برخی از صاحب‌نظران، مغایر با حقوق مادی پدیدآورنده تلقی می‌شد (قبولی‌درافشان و همکاران، ۱۳۹۲)؛ البته، این امر در بند دوم ماده ۱۹ لایحه حمایت از مالکیت فکری ۱۳۹۳ پیش‌بینی شده که تا زمان نگارش این مقاله به تصویب مجلس شورای اسلامی نرسیده است. از این‌رو، آیین‌نامه فوق‌الذکر نخستین مقررهای محسوب می‌شود که نسخه‌برداری باهدف نگهداری از اثر را در حوزه آثار دفاع مقدس امکان‌پذیر دانسته است.



به‌موجب این آیین‌نامه، تمامی وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، نهادها و سایر دستگاه‌های کشوری و لشکری، مؤسسات فرهنگی و سازمان‌های مردم‌نهاد، مؤسسات عمومی غیردولتی و نهادهای انقلاب اسلامی و شرکت‌های تحت پوشش وابسته یا تابعه آن‌ها و تمام سازمان‌ها و شرکت‌هایی که به‌گونه‌ای از بودجه عمومی دولت استفاده می‌نمایند و امکانات لازم جهت حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس مطابق با دستورالعمل‌ها و استانداردهای سازمان اسناد ملی و ستاد کل نیروهای مسلح را دارند، موظفند یک نسخه الکترونیک از اسناد مذکور، تهیه و به سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس تحویل نمایند. سازمان اسناد باید پس از دریافت اسنادها از سازمان‌ها و دستگاه‌های مجری و مشمول، آن‌ها را برای نگهداری در مخزن بایگانی دفاع مقدس، تحویل سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران دهد. به‌عنوان مثال، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور که یکی از نهادهای وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تلقی شده و به‌گونه‌ای از بودجه عمومی دولت بهره می‌برد، مشروط بر داشتن امکانات کافی جهت حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس، لازم است از تمامی اسناد و مدارک مرتبط با این حوزه همچون کتب مرتبط با دوران جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران که در دسترس خود دارند، اگرچه در دهه‌های اخیر نوشته شده باشد، یک نسخه الکترونیک از طریق اسکن آن تهیه نماید و برای سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس ارسال کند. از آنجاکه مقصد نهایی نسخه‌های تهیه‌شده از این آثار، مخزن بایگانی دفاع مقدس بوده، بدیهی است که هدف از این نسخه‌برداری، نگهداری و حفاظت از آثار این قلمرو است. در صورتی هم که سازمان‌ها و دستگاه‌های مشمول آیین‌نامه مذکور، به هر علت امکان نگهداری و حفاظت از اسناد مرتبط با دفاع مقدس را نداشته باشند، باید مراتب را به سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس اعلام نمایند تا این سازمان پس از تأیید موضوع، اسناد مربوطه را تحویل بگیرد و درنهایت، اصل اسناد حوزه دفاع مقدس در مخازن سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران نگهداری شود. شایان ذکر است تمامی اسنادی که درنهایت به‌موجب این آیین‌نامه در مخازن سازمان نگهداری می‌شود، به‌موجب بند هشتم ماده هفت آیین‌نامه حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس، در حکم اسناد طبقه‌بندی‌شده بوده و مقررات این بخش از اسناد، در مورد سندهای نگهداری‌شده مجری خواهد بود.

### نتیجه‌گیری و پیشنهادات

## ۱. نتیجه‌گیری

در قانون جدید مالکیت فکری فرانسه (اصلاحیه سپتامبر ۲۰۱۸)، دو هدف عمده برای نسخه‌برداری از آثار توسط کتابداران کتابخانه‌های عمومی پیش‌بینی شده که شامل نگهداری و حفاظت از آثار تحت حمایت قانون و همچنین انجام پژوهش و یا مطالعات خصوصی افراد در محل‌هایی نظیر کتابخانه‌ها و مراکز اسناد است. درخصوص هدف نهایی از نسخه‌برداری در قوانین حوزه مالکیت فکری ایران نیز باید گفت از آنجاکه موضوع ماده ۸ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، کتابخانه‌ها و مؤسسه‌های علمی و آموزشی هستند، اثر به تناسب اشخاص حقوقی مشمول این ماده می‌تواند برای مقاصد علمی و آموزشی مورد نسخه‌برداری قرار گیرد.

در رابطه با کمیت نسخه‌برداری نیز باید بیان کرد، باوجود سکوت قانون مالکیت فکری فرانسه نسبت به تعداد دقیق نسخ مجاز، رویه قضایی این کشور از نظریه آزمون سه‌گام و یا استفاده منصفانه بهره گرفته است. در کشور ایران نیز عموم و اطلاق اصل چهارم قانون اساسی مقتضی آن است که این امر منجر به اضرار غیر قابل مسامحه پدیدآوران آثار علمی نشود.

در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه اگر کتابداران، عاملین و دیگر کارکنان کتابخانه که عنوان نماینده این شخص حقوقی بر آنان صدق می‌کند، به حساب کتابخانه و در راستای منافع آن در اعمال حق نسخه‌برداری تعدی نموده و ضوابط قانونی را درخصوص هدف نسخه‌برداری و یا کمیت آن نادیده بگیرند، مرتکب جرم نسخه‌برداری غیرمجاز شده‌اند و در قبال این فعل علاوه بر مباشر جرم، کتابخانه نیز مسئولیت کیفری خواهد داشت.

اهمیت حفظ و نگهداری از آثار حوزه دفاع مقدس در میان سایر مکتوبات، قانون‌گذار را بر آن داشت تا برای اولین بار نسخه‌برداری به منظور حفاظت و نگهداری را در قالب آیین‌نامه حفظ و نگهداری اسناد و مدارک دفاع مقدس که در دی‌ماه سال ۱۳۹۷ در روزنامه رسمی منتشر شد، منافی با حقوق حاصل از مالکیت فکری پدیدآورنده اثر تلقی ننماید. این آیین‌نامه، دستگاه‌های اجرایی و تمامی نهادهای وابسته به آن‌ها همچون نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور را مکلف می‌نماید تا پس از تهیه یک نسخه الکترونیک از آثار مرتبط با حوزه دفاع مقدس، آن را به سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس تحویل نمایند و در نهایت نسخ گردآوری شده برای نگهداری در مخزن بایگانی دفاع مقدس، به سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی

ایران تحویل داده خواهد شد و پس از این مرحله است که نسخه‌های تهیه‌شده در حکم اسناد طبقه‌بندی شده خواهد بود.

## ۲. پیشنهادها

بند هفتم ماده ۵-۱۲۲L قانون مالکیت فکری فرانسه که در سپتامبر سال ۲۰۱۸ به این قانون الحاق گشته است، یکی دیگر از اهداف مجاز جهت نسخه‌برداری توسط کتابخانه‌های عمومی را سهولت استفاده معلولین ذهنی و جسمی از منابع علمی می‌داند. امروزه، این حق معلولان است که از تمامی حقوق شهروندان بهره‌مند شوند و بدون استمداد از اطرافیان، بتوانند در جامعه زندگی کنند و همانند یک فرد عادی از امکانات جامعه برخوردار باشند که در این میان برخورداری از مواهب فرهنگی که کتاب یکی از اجزای آن است، از این موارد به‌شمار می‌آید. در رابطه با قوانین موضوعه کشور ایران نیز پیشنهاد می‌شود که جواز نسخه‌برداری جهت استفاده اختصاصی معلولین و نابینایان درج شود و کتاب‌ها به شکل بریل، صوتی و یا الکترونیک در اختیار این دسته از افراد جامعه قرار گیرد. ضرورت این مناسب‌سازی در کتابخانه‌های تخصصی دفاع مقدس که مورد استقبال جانبازان نیز قرار گرفته، همانند سایر کتابخانه‌ها ضروری است.

- اردبیلی، محمد علی (۱۳۹۳). حقوق جزای عمومی، جلد دوم، تهران، انتشارات میزان.
- آزادی، افشین؛ ترابی، محمد و حیدریور، ماشاءالله (۱۳۹۹). «جمهوری اسلامی ایران و فضای مجازی؛ راهکارهایی برای حل چالش‌ها»، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، سال ششم، شماره ۳.
- اصغری آفم‌شهدی، فخرالدین (۱۳۹۱). درآمدی بر حقوق مالکیت فکری، بابل‌سر، انتشارات دانشگاه مازندران.
- پایگاه اطلاع رسانی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، تشکیل کارگروه تخصصی نابینایان در نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور به نشانی اینترنتی <https://www.iranpl.ir>، ۱۳۹۸/۴/۷، تاریخ برداشت: ۱۳۹۸/۹/۱۰.
- جنیدی، رضا و ملائی، مسعود (۱۳۹۸). «راهبردهای مبتنی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با قدرت هوشمند ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه راهبرد سیاسی، دوره ۳، شماره ۸.
- حبیب‌زاده، طاهر (۱۳۹۴). حقوق مالکیت فکری انگلستان، تهران، انتشارات خرسندی.
- حکمت‌نیا، محمود (۱۳۸۳). مبانی نظری مالکیت فکری با تأکید بر فقه اسلامی، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- زرکلام، ستار (۱۳۸۷). حقوق مالکیت ادبی و هنری، تهران، انتشارات سمت.
- زیبایی نژاد، مریم (۱۳۹۸). «احیای انگاره‌های مهم هویتی در پرتو انقلاب اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره ۸، شماره ۲۹، صص ۱۸۷-۲۰۶.
- شریفی، محسن (۱۳۹۵). مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام کیفری ایران و فرانسه، دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۷۵ و ۷۶، صفحات ۱۱۶-۸۱.
- شیخی، مریم (۱۳۹۴). اصول حقوق مالکیت فکری، تهران، انتشارات میزان.
- فرج‌اللهی، رضا (۱۳۸۸). مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در حقوق فرانسه، تهران، انتشارات میزان.
- قبولی‌درفشان، سید محمدهدی؛ محسنی، سعید و قاسمی، حبیبه (۱۳۹۲). مطالعه تطبیقی نسخه- برداری از آثار ادبی و هنری توسط کتابخانه‌ها، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، شماره ۶۲، صفحات ۲۶۱-۲۳۹.
- کاظمی، پریسا و بشیری، اکبر (۱۳۹۸). «سازوکارهای تضمین حقوق بنیادین بشر در نظام حقوقی عمومی ایران»، دو فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، دوره ۸، شماره ۱۶، بهار و تابستان.
- کلمبه، کلود (۱۳۸۵). اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق مجاور در جهان، ترجمه علیرضا محمدزاده وادقانی، تهران، انتشارات میزان.

- محسنی، سعید و قبولی درافشان، سید محمدمهدی (۱۳۹۴). حقوق ادبی و هنری (با مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، فرانسه و مصر)، مشهد، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- نصیری، سوناز (۱۳۹۸). «نقش قدرت نرم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی عراق)»، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، دوره ۹، شماره ۱.
- Code de la propriété intellectuelle "version consolidée au 7 septembre 2018 (retrieved from <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20191112>). " (retrieved from <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/fr/fr/fr514fr.pdf>).
- Code penal- Dernière modification le 01 juin 2019
- Crews, K. (2017). Standing Committee on Copyright and Related Rights, Study on Copyright Limitations and Exceptions for Libraries and Archives 'UPDATED AND REVISED. Geneva: WIPO.
- Deckert, k. (2011). Corporate Criminal Liability in France, Corporate Criminal Liability (pp. 147-176). Netherlands: Springer.
- Gill, P. (2001). The public library service (IFLA/UNESCO guidelines for development). Munich: IFLA.
- Maréchal, J. (2009). RESPONSABILITÉ PÉNALE DES PERSONNES MORALES. Juris Classeur Pénal Code.
- Raimbault, P. (2008). La responsabilité pénale des décideurs et des personnes morales. XXXIve Congrès français de criminology retrieved from <https://plink.ir/s2g6b>.
- Standler, R. (2012). Moral rights of authors in the USA. Retrieved from [www.rbs2.com/moral.pdf](http://www.rbs2.com/moral.pdf).
- Wechs Hatanaka, A. (2018). Optimising Mediation for Intellectual Property Law Perspectives from EU, French and UK Law. IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law. Volume 49, Munich: springer.